

Djeca iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja

Bogović, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:076481>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Lara Bogović

**DJECA IZ ALTERNATIVNE SKRBI U SUSTAVU ODGOJA I
OBRAZOVANJA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Lara Bogović

DJECA IZ ALTERNATIVNE SKRBI U SUSTAVU ODGOJA I
OBRAZOVANJA

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: Prof. dr. sc. Maja Laklija

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Oblici alternativne skrbi u Hrvatskoj.....	2
3. Smještaj djeteta u alternativnu skrb.....	4
4. Sustav odgoja i obrazovanja	6
4.1 Sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja	6
4.2 Sustav osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja.....	8
5. Položaj djece iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja	9
5.1 Mladi iz alternativne skrbi u visokoškolskom obrazovanju.....	13
6. Uloga stručnjaka iz sustava socijalne skrbi i sustava odgoja i obrazovanja.....	15
7. Zaključak	18
Literatura.....	20

Djeca iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja

Sažetak

Ovaj rad povezuje sustav socijalne skrbi i sustav odgoja i obrazovanja s naglaskom na položaj djece iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja na svim razinama. Opisuje se uređenost alternativne skrbi i obrazovanja u Hrvatskoj kroz zakonodavni okvir i pregled literature o položaju djece iz alternativne skrbi kao jedne od socijalno ugroženih skupina. Učinci socijalne isključenosti, emocionalnih teškoća, promjene smještaja, razvoja problema u ponašanju, prekomjernih izostanaka s nastave i teškoća u učenju imaju odraz na djetetov školski uspjeh i obrazovanje koje je u današnjem društvu jedan od preduvjeta za kvalitetniji život. Pri lakšoj prilagodbi veliku ulogu imaju stručnjaci iz oba sustava, socijalni radnici, odgajatelji, nastavnici i stručna služba škole trebaju zajedničkim snagama koordinirano raditi na najboljem interesu i dobrobiti djeteta te djetetu, obitelji i udomiteljima pružati dodatnu podršku tijekom djetetovog školovanja.

Ključne riječi: djeca, alternativna skrb, obrazovanje, socijalni rad

Children from alternative care in the education system

Abstract

This work connects the social care system and the education system with an emphasis on the position of children from alternative care in the education system at all levels. The organization of alternative care and education in Croatia is described through the legislative framework and a review of the literature on the position of children in alternative care as one of the socially vulnerable groups. The effects of social exclusion, emotional difficulties, change of accommodation, development of behavioral problems, excessive absences from classes and learning difficulties have a reflection on the child's school performance and education, which in today's society is one of the prerequisites for a better quality of life. Experts from both systems play a major role in making adaptation easier, social workers, educators, teachers and the school's professional service should work together in a coordinated manner for the best interest and well-being of the child and provide the child, family and foster parents with additional support during the child's schooling.

Key words: children, alternative care, education, social work

Izjava o izvornosti

Ja, Lara Bogović (ime i prezime studenta/ice) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Lara Bogović, v.r.

Datum: 26.7.2024.

1. Uvod

U današnjem modernom društvu obrazovanje se smatra jednim od temeljnih ljudskih prava, koje nosi mnoge pozitivne ishode u društvenom, kulturnom i ekonomskom kontekstu poput bolje uključenosti u zajednicu. Promatrajući socijalni aspekt obrazovanja, ono nudi socijalizacijsku funkciju, socijalnu dobrobit te priliku za socijalnu integraciju marginaliziranim i socijalno isključenim skupinama (Bežovan i sur., 2019.).

Djecu iz alternativne skrbi ubrajamo u jednu od socijalno ugroženih skupina, a po mnogim istraživanjima obrazovanje služi kao zaštitni faktor od socijalne isključenosti za djecu iz alternativne skrbi što je izrazito važno za njihov daljnji razvoj i odrastanje (Korintus, Racz i Czak, 2010., prema Sladović Franz i sur., 2017.).

Ukoliko roditelji ne mogu štiti prava i dobrobit djeteta, dolazi do smještaja djeteta u neki od oblika alternativne skrbi. Prema Obiteljskom zakonu (NN 03/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23), izdvajanje djeteta iz obitelji podrazumijeva smještaj u instituciju socijalne skrbi, u udomiteljske obitelji, kod osobe koja zadovoljava pretpostavke za skrbnika ili kod druge pravne/fizičke osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi.

Prilikom promjene smještaja djeteta nerijetko se događa izmjena koja obuhvaća i promjenu na razini sustava odgoja i obrazovanja. Postoje mnogi negativni učinci promjene mjesta stanovanja ili odgojno-obrazovne ustanove kao što su niža očekivanja od strane učitelja, više izostanaka djeteta s nastave ili rizik od razvoja problema u ponašanju kod djeteta (Sullivan i sur., 2010.), a ukoliko dijete ne mijenja samu lokaciju vrtića ili škole, prolazi kroz teško emocionalno razdoblje u kojem učenje pada u "drugi plan" te dolazi do mogućih teškoća u svladavanju programa i nastavnog gradiva. U tom procesu veliku ulogu imaju sami stručni djelatnici iz socijalne skrbi, socijalni radnici voditelji slučaja, psiholozi ili odgajatelji iz ustanova. Uz navedene, bitan faktor predstavljanju djelatnici iz sustava odgoja i obrazovanja, stručna služba škole u koju su uključeni pedagozi i rehabilitatori, nastavnici ili odgojitelji u ranom i predškolskom obrazovanju. Podrška raznih stručnjaka može osigurati djeci lakšu i kvalitetniju prilagodbu tako da djetetov fokus može biti na nastavnom gradivu i školskom uspjehu, što značajno povećava šanse za bolji akademski uspjeh (Vacca, 2008.). Time se osigurava bolja budućnost kroz životne šanse koje im nudi veći stupanj obrazovanja te učenje o socijalnim vještinama, donošenju kvalitetnih odluka i razvoju samopoštovanja i sustava vrijednosti.

2. Oblici alternativne skrbi u Hrvatskoj

Ustav u prvom članku navodi kako je Republika Hrvatska socijalna država, pa tako postoje očekivanja od strane građana da se svim socijalno ugroženim skupinama osigura egzistencija, briga i njega. Kada se dijete izdvaja iz obitelji, smješta se u neki od oblika alternativne skrbi. Alternativna skrb podrazumijeva svaki oblik smještaja djeteta bez roditeljske skrbi izvan njegove primarne obitelji, pa se tako dijete može smjestiti u udomiteljsku obitelj, instituciju, dom obiteljskog tipa ili kod treće osobe (Bartoluci, 2015.).

Postoje dva oblika alternativne skrbi prema temelju ostvarivanja skrbi, neformalna i formalna skrb. Neformalna skrb je briga o djetetu u privatnom ili obiteljskom okruženju, gdje se o djetetu brinu rođaci, prijatelji ili druge osobe. Nije određena odlukom službeno ovlaštenog tijela, već se temelji na inicijativi djeteta, njegovih roditelja ili druge osobe. S druge strane, formalna skrb je određena odlukom ovlaštenog tijela i pruža se u obiteljskom ili institucionalnom okruženju (Horvat, 2010.).

Alternativnu skrb se može podijeliti na okruženje u kojem se pruža (Horvat, 2010.):

1. *srodnička skrb* - zadržavanje djeteta u proširenoj obitelji ili kod bliskih obiteljskih prijatelja koje dijete poznaje,
2. *udomiteljska skrb* - smještaj djeteta u nesrodničku obitelj koja je kvalificirana i educirana za udomiteljstvo,
3. *oblici slični obiteljskoj skrbi* - obiteljski oblik skrbi ili okruženje nalik obitelji,
4. *institucionalna skrb* - skrb u grupnom okruženju, obuhvaća sigurna mjesta za hitne intervencije, tranzitne centre ili ustanove za pružanje kratkoročne i dugoročne skrbi,
5. *samostalno stanovanje uz nadzor* - stambene zajednice u kojima se mlade priprema na samostalni život.

Institucionalna skrb je smještaj djeteta u javnu ustanovu, najčešće u grupu djece o kojima skrbi odgajatelj 24 sata na dan te nitko od njih nije povezan srodničkim odnosom (Kadushin, 1980., prema Sladović Franz, 2003.). Jedan od vrsta dječjih domova je dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te se u njega se smještavaju djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca bez roditelja, djeca koju su roditelji zanemarivali ili djeca kojoj je u najboljem interesu smještaj u dom. Jedan od načina organizacije je putem stalnog smještaja, tako se djeci osigurava zadovoljenje osnovnih životnih potreba poput prehrane, stanovanja, odjeće, higijene, odgoja i obrazovanja, zdravlja, njege i radne aktivnosti (Pravilnik o mjerilima za pružanje socijalnih usluga, NN 110/2022).

Osim državnih domova, dječji domovi mogu imati i druge osnivače, primjerice Caritas Zagrebačke nadbiskupije. Postoje i domovi obiteljskog tipa, na primjer dom u organizaciji udruga Nova Budućnost ili SOS dječja sela.

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23) u članku 107. priznaje socijalnu uslugu organiziranog stanovanja djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili mlađem punoljetnoj osobi kako bi se mogli lakše osamostaliti pritom ne žive u instituciji, ali primaju stručnu podršku te ih odgajatelji posjećuju koliko je potrebno. Taj oblik možemo nazvati izvaninstitucijskim smještajem.

Danas je sve veći naglasak na deinstitutionalizaciji, mnogi stručnjaci se zalažu za taj oblik skrbi radi izbjegavanja negativnih psiholoških, emocionalnih i neuroloških posljedica u najranijoj dječjoj dobi (Tustonja i sur., 2021.). Deinstitutionalizacijom se smatra proces gdje se djeci iz javnih ustanova pronalazi drugačiji oblik skrbi i smještaja te im se osiguravaju usluge i podrška u zajednici (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, 2024.).

Jedan od oblika deinstitutionalizirane skrbi je udomiteljstvo, koje je uređeno Zakonom o udomiteljstvu. Udomiteljstvo se može obavljati kao tradicionalno udomiteljstvo, srodničko udomiteljstvo te udomiteljstvo kao zanimanje. Udomiteljstvo kao zanimanje obavlja se kao standardno udomiteljstvo ili specijalizirano udomiteljstvo za djecu (Zakon o udomiteljstvu, NN 115/18, 18/22, čl. 10.). U Hrvatskoj je najviše zastupljeno tradicionalno udomiteljstvo (Bartoluci, 2015.). Trenutni trend u Hrvatskoj je da nema mjesta u ustanovama niti u udomiteljskim obiteljima, iako djelatnici iz sustava socijalne skrbi pokušavaju promovirati udomiteljstvo, nema prevelikog odaziva potencijalnih udomitelja (Pravobranitelj za djecu, 2023.).

Također, posvojenje može biti dio alternativne deinstitutionalizirane skrbi. Posvojenje je “poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta” (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 180., st. 1.). Sladović Franz (2015.) navodi kako posvojenje dijelom pripada alternativnoj skrbi zbog toga što su posvojitelji “alternacija” biološkim roditeljima. Međutim, ne možemo smatrati da je u cijelosti alternativna skrb jer se dijete polako prilagođava novim roditeljima odnosno posvojiteljima, s njima stvara emocionalne veze i pravno gledajući posvojitelji ostvaruju roditeljsku skrb nad tim djetetom.

3. Smještaj djeteta u alternativnu skrb

Obitelj ima ključnu ulogu u odrastanju djece, odgovorna je za oblikovanje i razvoj njihovih vrijednosti i socijalizacijskih vještina. Ukoliko dijete odrasta bez obitelji to na njega može ostaviti ozbiljne psihosocijalne, emocionalne i ekonomske posljedice (Arshad i sur., 2020.). Roditelji su odgovorni za ostvarivanje dobrobiti i najboljeg interesa svoje djece, ali ako su djetetova prava i interesi narušeni u obitelji, tada država intervenira prvo putem preventivnih mjera djelatnika Hrvatskog zavoda za socijalni rad, a ukoliko mjere nisu učinkovite onda se djetetu traži najbolji oblik alternativnog smještaja (Pravobranitelj za djecu, 2023.). U prošloj godini je broj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi na smještaju i organiziranom stanovanju u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te u centrima za pružanje usluga u zajednici porastao na 933 djece (Pravobranitelj za djecu, 2023.). Bilježi se stalni trend povećanja broja djece na smještaju.

U hrvatskom zakonodavnom okviru postoje tri zakona čije se odredbe usko vežu uz zbrinjavanje djece bez adekvatne roditeljske skrbi, a to su Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi i Zakon o udomiteljstvu.

Obiteljski zakon nalaže da su upravo roditelji dužni štititi prava i interese svoga djeteta, a ukoliko to nisu u stanju činiti, njima se izriču mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. O mjerama odlučuje sud na temelju procjene stručnih radnika Hrvatskog zavoda za socijalni rad. Vrste mjera su privremeno povjeravanje djeteta drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi, zabrana približavanja djetetu, oduzimanje prava na stanovanje s djetetom i povjeravanje svakodnevne skrbi o djetetu drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi, povjeravanje djeteta s problemima u ponašanju radi pomoći u odgoju udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi i lišenje prava na roditeljsku skrb (Obiteljski zakon, NN 03/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, čl. 149.).

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23) nudi socijalne usluge boravka, organiziranog stanovanja i smještaja djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Boravak se u ovom slučaju priznaje kao cjelodnevni tijekom svih radnih dana u tjednu. Uslugu boravka pruža dom socijalne skrbi, udruga, vjerska zajednica, druga pravna osoba ili fizička osoba kao obrtnik. Djeci kojoj je priznat boravak ne može istovremeno biti priznat smještaj ili organizirano stanovanje. Organizirano stanovanje je usluga kojom se priznaje pravo na smještaj u obiteljskoj kući, stanu u obiteljskoj kući ili zgradi u lokalnoj zajednici te se istovremeno pruža stručna podrška u osiguravanju potreba za najviše osam korisnika u jednoj jedinici. Smještaj je usluga kojom se osigurava stanovanje, organiziranje aktivnosti te osnovne

i dodatne životne potrebe koje se ne mogu zadovoljiti u obitelji uz stalnu stručnu podršku. Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23, čl. 194.) definira dom socijalne skrbi kao javnu ustanovu za pružanje socijalnih usluga, između ostalih i socijalnih usluga pomoći pri uključivanju u programe odgoja i redovitog obrazovanja, boravka, organiziranog stanovanja ili smještaja.

Jedan od oblika pružanja socijalne usluge smještaja je udomiteljstvo. Udomitelj je predstavnik udomiteljske obitelji koji pruža uslugu smještaja. Udomiteljska obitelj je zajednica svih ukućana s kojima udomitelj stanuje, a korisnik je dijete, mlađa punoljetna osoba do završetka redovitog školovanja, a najduže do navršene 26. godine života (Zakon o udomiteljstvu, NN 117/18, 8/22, čl. 9.).

Prilikom smještaja djeteta u neki od oblika alternativne skrbi, velika prednost daje se formi najviše nalik obiteljskog okruženja zbog mogućnosti stvaranja emocionalnih veza, osjećaja pripadnosti i razvoja punog potencijala djeteta (Bartoluci, 2015.). Za djecu koja su mlađa od 3 godine, odvajanje od obitelji ima posljedice na razvoj privrženosti, pogotovo ako se dijete nalazi u institucionalnom obliku skrbi. Naglasak je da dijete što manje vremena provodi u instituciji radi smanjenja negativnih učinka kidanja privrženih veza s roditeljima te da se što prije pronađe smještaj koji je više nalik obiteljskom ili udomiteljskom (Vejmelka i Sabolić, 2015.).

Prije nego li se dijete smjesti kod udomitelja ili u neki od drugih oblika alternativne skrbi, potrebno je izraditi individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji. Plan se izrađuje kada je ostanak djeteta u sličnoj okolini u najboljem interesu djeteta i ako je udomiteljima potrebna dodatna stručna pomoć i podrška (Laklija i Sladović Franz, 2013.).

Osim smještaja u poznatoj okolini, ukoliko se iz obitelji izdvaja više djece, preporuke su da se braću i sestre ne razdvaja. Sam proces izdvajanja iz primarne obitelji izuzetno je stresan, pa je bitno održavati djetetove preostale ključne veze kako bi se lakše i brže prilagodili promjenama (Font i Kim, 2022.).

Upravo je poželjno da se prilikom odabira oblika smještaja dijete zadrži u neposrednoj blizini ili sličnoj okolini prethodnog mjesta prebivališta radi lakšeg ostvarivanja kontakta s primarnom obitelji te uz što manje promjene u obrazovnim i društvenim krugovima djeteta (Bartoluci, 2015.). Također, bitno je da stručni djelatnici Hrvatskog zavoda za socijalni rad uzmu u obzir mišljenje djeteta u skladu s njegovom psihofizičkom dobi i ostale okolinske faktore. U okolinske faktore uz odnose sa skrbnikom ili udomiteljem, vrstom smještaja, sadržajima u zajednici, možemo pribrojiti ustanove u koje je dijete uključeno prilikom primarnog odgoja i sustava obrazovanja.

4. Sustav odgoja i obrazovanja

Odgoj i obrazovanje predstavljaju organizirano učenje. U odgoju se organizirano uče vrijednosti, stavovi i navike, dok se kroz obrazovanje organizirano uče znanje, psihomotoričke vještine i sposobnosti kroz tri kognitivna procesa; percipiranje, mišljenje i pamćenje (Pastuović, 2012.). Glavni cilj odgoja i obrazovanja je izgradnja cjelovite ličnosti pojedinca (Rakić i Vukušić, 2010.). Odgoj podrazumijeva rezultate interakcija i aktivnosti iz svakodnevnog života, ima individualnu i društvenu dimenziju (Rosić, 2001.) u kojima se isprepliću doživljaj, iskustva i odnos djeteta s akterima u njegovoj zajednici.

Obrazovanje ima učinak na socijalnu dobrobit djeteta u tri različite funkcije. Za najraniju dob je najvažnija socijalizacijska funkcija pomoću koje djeca uče vrijednosti, znanja i vještine za uspješno funkcioniranje u društvu. Integracijska funkcija im pomaže da se uključuju i internaliziraju u društvene procese, dok funkcija promicanja socijalne mobilnosti služi poboljšanju njihovih socijalnih kontakata (Bežovan i sur., 2019.).

Obrazovanje može predstavljati ključnu odrednicu uspješne tranzicije do odrasle dobi te bi odgojno-obrazovna ustanova trebala biti jedna od najstabilnijih i najpozitivnijih čimbenika zaštite u životu djeteta (Sullivan i sur., 2010.).

U Hrvatskoj se sustav odgoja i obrazovanja sastoji od ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te visokoškolskog obrazovanja (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2024.).

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje traje od djetetova šestog mjeseca života do polaska u osnovnu školu, a obuhvaća odgoj, obrazovanje i skrb o djeci kroz različite programe zdravstvene i socijalne zaštite (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2024.). Uređeno je Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju.

Osnovnoškolsko obrazovanje je besplatno i obavezno za svu djecu te traje od 6. do 15. godine života, a iznimno najdulje do 21. godine za učenike s višestrukim teškoćama. Srednjoškolsko obrazovanje omogućava stjecanje znanja za daljnje školovanje ili tržište rada (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2024.), ali u pravilu nije obavezno. Glavni propis koji uređuje navedeno je Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Visoko obrazovanje kao tercijarni stupanj uređeno je Zakonom o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti.

4.1 Sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pripada području obiteljske politike te je uređen Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju. Radi se o decentraliziranom sustavu čije financiranje i uređenje snose jedinice lokalne samouprave (Bežovan i sur., 2019.).

Zbog visoke decentralizacije sustava, kvaliteta dostupnosti usluga, provođenje programa i suradnja s drugim stručnim suradnicima nije jednaka u svim regijama Hrvatske (Bouillet i Brajković, 2023.), a jednaka kvaliteta ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je bitna za svako dijete zbog individualne dobrobiti na osobnoj i obrazovnoj razini. Istraživanja su pokazala da djeca koja su uključena u kvalitetnije predškolske programe dugoročno imaju više samopouzdanja, razvijene prosocijalne modele ponašanja, uspješnije daljnje školovanje te manju vjerojatnost razvoja devijantnih oblika ponašanja (Siraj i sur., 2017., prema Visković i sur., 2023.).

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, 57/22, 101/23, čl. 1. st. 2) navodi socijalnu skrb kao dio predškolskog odgoja uz programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite i prehrane. Socijalna skrb predstavlja jednako važnu sastavnicu uz navedene, zato jer štiti socijalno ugrožene skupine. Ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja osim ostalih skupina, mogu pohađati djeca iz alternativne skrbi, ali pritom svejedno biti u riziku od socijalne isključenosti. Jedna od posebno ranjivih skupina su upravo djeca iz sustava alternativne skrbi (Visković i sur., 2023.). Takva ranjiva djeca su u iznadprosječnom riziku od socijalne isključenosti ako odrastaju ili su odrastali u neprimjerenim uvjetima roditeljstva, u specifičnoj obiteljskoj strukturi, disfunkcionalnoj obitelji ili su pripadnici manjinske skupine. Također, jedan od problema je obrazovna nejednakost. Obrazovna nejednakost predstavlja društveno strukturalnu prepreku koja može dovesti do različitog uspjeha u obrazovanju ili isključivanjem iz obrazovanja (Baketa i sur., 2022.).

U sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, obrazovnoj nejednakosti pridonosi teritorijalni ustroj jedinica lokalne samouprave, neujednačeni kriteriji upisa i sufinanciranja, nedovoljna usustavljenost sustava na nacionalnoj razini, definiranje usluge pomoću ugovora što nedovoljno naglašava pravo svakog djeteta na pristup uslugama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te nepoštivanje nacionalnog pedagoškog standarda (Baketa i sur., 2022.). Iako je predškolski odgoj prije bio zanemaren za djecu iz alternativne skrbi, današnje institucije sve više provode programe predškole (Yin, 2024.).

Zakonodavni okvir prepoznaje položaj ugrožene skupine djece iz alternativne skrbi te daje prednost pri upisu onoj djeci koja su ostvarila socijalnu uslugu smještaja u udomiteljskim obiteljima (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, 57/22, 101/23, čl. 20. st. 4.). Međutim, djeca koja su u riziku od socijalne isključenosti najčešće se uključuju u sustav ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kasnije naspram njihovih vršnjaka (Visković i sur., 2023.) što predstavlja produbljenje multidimenzionalnosti problema s kojima se nose djeca iz alternativne skrbi. Pojmovi obrazovne nejednakosti i socijalne

isključenosti usko su povezani, a mogu se prevenirati već u ranoj dobi djeteta njegovim uključivanjem u sustav ranog i predškolskog obrazovanja (Baketa i sur., 2022.) i tako smanjiti socijalnu isključenost djece iz alternativne skrbi. Ako dijete ne pohađa vrtić ili ima puno izostanaka u predškolskom programu, već u prvom razredu osnovne škole zaostaje za vršnjacima u području čitanja i pisanja (Zorc i sur., 2013.) što predstavlja podlogu za razvoj teškoća u učenju. Stoga, smanjenje izostanaka iz vrtića ili predškole može biti od velike važnosti za djetetov uspjeh u kasnijem obrazovanju.

4.2 *Sustav osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja*

Sustav osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja pripada području obrazovne politike koja je uređena Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi te Zakonom o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti.

U Hrvatskoj je osnovna škola obavezna, njezin je zadatak da razvija vještine, sposobnosti i znanja koja će učenicima pomoći u daljnjem životu, za uspješan nastavak daljnjeg obrazovanja te da se aktivno i odgovorno uključe u demokratsko društvo (Bežovan i sur., 2019.). Postoje redovni i posebni programi, a traju ukupno osam godina.

Poput sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, karakteristične su obrazovne nejednakosti za osnovnoškolsko obrazovanje (Baketa i sur., 2022.). Problemi s kojima se sustav nosi su nastava nejednake kvalitete na prostoru cijele Hrvatske, slabija potpora u manje razvijenim ili ruralnim mjestima u vidu stručne službe škole, mogućnosti pružanja produžene nastave ili boravka te različita opremljenost i financiranje škola. Uz navedeno, glavni trend osnovnoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj je snažni pad ukupno upisanog broja učenika u prve razrede (Bežovan i sur., 2019.).

Srednjoškolsko obrazovanje se dijeli na gimnazijske, strukovne i umjetničke programe. Gimnazijski programi traju četiri godine te učenici stječu opće znanje koje im je potrebno za kvalitetniji nastavak visokoškolskog obrazovanja. Strukovni programi su tehnički, industrijski i obrtnički, a mogu trajati od dvije do četiri godine te postoje posebni programi za učenike s teškoćama u razvoju za stjecanje srednje i niže stručne spreme. Za završetak strukovnog programa učenici pišu završne radove. Dva su trenda srednjoškolskog obrazovanja, smanjenje ukupnog broja upisanih učenika te snažniji pad broja upisanih u trogodišnje strukovne programe (Bežovan i sur., 2019.).

Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23) uređena su pitanja osjetljivih skupina djece koja se nalaze u sustavu. U članku 65.

definiiraju se učenici s teškoćama te se navodi kako su to učenici s teškoćama u razvoju, učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima, učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima. Oni imaju posebne odgojno-obrazovne potrebe. Za učenike kojima je potrebna pomoć u učenju, u članku 33. piše da je škola dužna osigurati dopunsku nastavu na određeno vrijeme dok traje potreba. Uređena je suradnja između dvaju sustava, socijalne skrbi i odgoja i obrazovanja, škole ostvaruju suradnju i primanjem usluga od strane ustanove socijalne skrbi odnosno zdravstvene ustanove, a osobito u dijelu s rehabilitacijskim uslugama i sadržajima (čl. 57. st. 2.) te su učitelji, nastavnici i ostali radnici dužni poduzimati mjere zaštite prava učenika te o svakom kršenju tih prava kao što su primjerice oblici tjelesnog ili duševnog nasilja, spolna zlorporaba, zanemarivanje ili zlostavljanje odmah obavijestiti ravnatelja koji je dužan to javiti tijelu socijalne skrbi (čl. 70.).

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23) također prepoznaje važnost obrazovanja kod djece iz sustava socijalne skrbi pa može priznati jednokratnu naknadu zbog podmirenja izvanrednih troškova uključujući obrazovanje djeteta (čl. 45. st. 1.). Priznaje se i naknada za troškove prijevoza zbog obrazovanja učeniku, polazniku srednje škole smještenom u udomiteljskoj obitelji ili obiteljskom domu, koji pohađa nastavu izvan mjesta prebivališta (čl. 69a. st. 1.). Što se tiče sustava odgoja i obrazovanja, socijalna usluga stručne pomoći odobrava se djetetu radi pomoći pri uključivanju u program redovitog odgoja i obrazovanja u trajanju od 4 do 6 sati (čl. 82.) te se pomoć pri uključivanju u programe redovitog odgoja i obrazovanja može pružiti odgojiteljima i stručnim radnicima u predškolskim ustanovama te učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i asistentima u školskim ustanovama (čl. 99.). Također, u domovima socijalne skrbi (čiji je osnivač ili suosnivač Republika Hrvatska) mogu se provoditi programi osnovnog i srednjeg odgoja i obrazovanja prema propisima koji uređuju njihovo djelovanje (čl. 212.), a nadzor nad pružanjem usluga obrazovanja u domovima socijalne skrbi provodi prosvjetna inspekcija ministarstva nadležnog za obrazovanje (čl. 265. st. 4.).

Oba zakona sadrže mnoga prava i usluge koje se priznaju djeci iz alternativne skrbi da im olakšaju proces obrazovanja kroz osnovnu i srednju školu. Međutim, same zakonske odredbe nisu dovoljne da bi se djeca uspješno uklopila u sustav ako nemaju drugu podršku.

5. Položaj djece iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja

Djeca iz alternativne skrbi su ranjiva populacija, pogotovo na obrazovnom području. Obrazovni problemi mogu se javiti zbog niza mogućih razloga kao što su seljenje iz obitelji, emocionalne teškoće, promjena mjesta stanovanja, škole i vršnjaka, prekidanje kontakta s

prijateljima ili vršnjacima iz prethodne sredine te različiti stavovi i kriteriji djelatnika škole. Međutim, djeca iz alternativne skrbi često zanemaruju obrazovanje radi ostalih problema s kojima se nose. Zbog pozadine dolaska u alternativnu skrb, djeca nerijetko iza sebe imaju iskustva razorenih obitelji, zlostavljanja, zanemarivanja ili siromaštva koja mogu uzrokovati probleme u privrženosti, narušiti međuljudske odnose i mentalno zdravlje te djeca mogu stvoriti različite oblike poremećaja u ponašanju (Madhavan i sur., 2022.). Na primjer, Lipscomb i Pears (2011.) iznose podatke kako 65% djece uključene u sustav alternativne skrbi koja iskazuju probleme u ponašanju nisu bila uključena u niti jednu uslugu poboljšanja mentalnog zdravlja, a 63% djece koja su imala posebne obrazovne potrebe nisu imala formiran individualni odgojno-obrazovni plan. Individualni odgojno-obrazovni plan je pisani dokument kojeg izrađuju učitelji u suradnji sa stručnom službom škole za djecu s teškoćama u učenju u osnovnim i srednjim školama, a sastoji se od individualnih postupaka prilagodbe nastavnog sadržaja te prilagodbe odgojno-obrazovnih ishoda, pristupa učenja i poučavanja individualnih potreba svakog pojedinog učenika (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2018.). Problem kod individualnog odgojno-obrazovnog plana može nastati kada dijete mijenja školu tijekom trajanja školske godine jer ga je potrebno sastaviti u prva dva mjeseca te ga se pridržavati ostatak godine. Moguće da uslijed promjene škole, novi učitelji ne primijenjuju plan, zanemare djetetove obrazovne potrebe ili sastave novi individualni odgojno-obrazovni plan (Altshuler, 1997.).

Uslijed seljenja i promjene škole, mogući su problemi s procjenom djeteta (Zetlin i sur., 2004.), pa tako mnoga djeca budu pogrešno procijenjena i usmjerena na prilagođene programe obrazovanja. Takvim ustanovama najčešće nedostaju pripreme za državnu maturu ili upis na fakultet (Zetlin i sur., 2004.), što ima odraza na kasnije obrazovne mogućnosti i životne šanse djeteta. Međutim, ukoliko se djeca dobro procijene i smjeste u odgovarajuće specijalizirane odgojno-obrazovne ustanove, primjerice djeca iz alternativne skrbi koja posjeduju tjelesno oštećenje vida ili sluha, onda se takvim smještajem značajno poboljšava dobrobit djeteta i životne šanse u budućnosti (Yin, 2024.).

Prilikom odabira oblika smještaja u alternativnoj skrbi, socijalni radnici trebaju voditi računa o tome kako će se dijete snaći u budućoj okolini. Promjena škole može omesti razvoj dugoročnih odnosa s prijateljima i nastavnicima. Novim učiteljima je potrebno vremena kako bi prepoznali djetetove individualne potrebe, a djeci je potrebna prilagodba na drugačiju dinamiku u razredu i način rada (Sullivan i sur., 2010.). Zbog nestabilnih smještaja, selidbe djeteta i višestrukog mijenjanja obrazovnih ustanova, djeca zaostaju u razvoju akademskih vještina, u riziku su od ponavljanja razreda i razvoja problema u ponašanju (Zima i sur., 2000.).

Djeca iz alternativne skrbi sele se dvostruko više naspram svojih vršnjaka. Ako dijete često mijenja škole, ono je u riziku od ponavljanja razreda zbog velikog broja izostanaka s nastave (Sullivan i sur., 2010.), u prosjeku djeca iz alternativne skrbi izostaju šest ili više tjedana s nastave zbog promjene smještaja ili škole (Zorc i sur., 2013.). Na to se može utjecati organiziranjem dopunske nastave da se djeci olakša praćenje gradiva. Najveći rizik predstavlja upis u drugu srednju školu jer se radi o osjetljivoj adolescentskoj dobi, što može utjecati na razvoj problema u ponašanju (Sullivan i sur., 2010.). Prema mišljenju nastavnika, dvije ključne prepreke za školski uspjeh su izazovno socioemocionalno ponašanje i nedostatak suradnje sa skrbnicima (Moyer i Goldberg, 2020.). Djeca imaju problema s disciplinom u školi, ne posvećuju dovoljno vremena pisanju domaće zadaće, a niti njihovi skrbnici u dovoljnoj mjeri kontroliraju domaće zadaće (Blome, 1997.). Domaće zadaće mogu djeci pomoći u učenju, pogotovo ako zaostaju za vršnjacima zbog promjene škole. Ako djeci nitko ne provjerava riješene zadatke, to može biti podloga razvoja teškoća u učenju. Teškoće u učenju dijele se na sedam vrsta, a to su teškoće s govorom i slušanjem, teškoće s čitanjem, teškoće s pisanjem, teškoće s učenjem matematike, teškoće s vještinama organizacije, teškoće sa socijalnim vještinama i teškoće s motorikom (Fisher i Cummings, 2008.). Teškoće u učenju su dugo prisutne u neposrednom odgojno-obrazovnom radu (Lenček i sur., 2007.), pogotovo kod djece iz alternativne skrbi.

Osim teškoća u učenju, učitelji se suočavaju s bihevioralnim i emocionalnim teškoćama i ispadima djece iz alternativne skrbi i poteškoćama stvaranja pozitivnih odnosa s vršnjacima (Zetlin i sur., 2012., prema Moyer i Goldberg, 2020.). Problemi u ponašanju i loš školski uspjeh mogu međusobno utjecati jedno na drugo. Nekoj djeci problemi u ponašanju mogu uzrokovati loš školski uspjeh, dok nekoj može loš školski uspjeh uzrokovati probleme u ponašanju. Takav dvosmjerni odnos može biti i između lošeg školskog uspjeha i problema mentalnog zdravlja (Berlin i sur., 2011.).

U istraživanju Maretić i Sindik (2013.) utvrđena je povezanost između pojavnosti fizički agresivnog ponašanja i općeg školskog uspjeha, tako što je fizički agresivno ponašanje povezano s lošijom kvalitetom interakcija u međuljudskim odnosima i lošijim školskim uspjehom. Uz agresivno ponašanje, djeca iz alternativne skrbi u školi mogu iskazivati nezrelo ponašanje, ponašanje željno pažnje te povučeno ili anksiozno ponašanje (Altshuler, 1997.), sve navedeno može učiteljima biti prepreka u radu ukoliko nisu dovoljno educirani kako raditi s djecom koja iskazuju probleme u ponašanju ili su doživjela traumu. Zbog nedostatka znanja, takva ponašanja se mogu protumačiti kao namjerno provociranje, nepoštivanje autoriteta i izazivanje problema. Kada se djeca iz alternativne skrbi uspoređuju s vršnjacima od strane

učitelja, takva ponašanja se kažnjavaju opomenama i ukorima. Iako djeca iz alternativne skrbi imaju u pozadini okolnosti koje doprinose opravdanim razlozima takvog ponašanja, obrazovni sustav nije pripremljen pa se djeca neadekvatno sankcioniraju (Scherr, 2007.). Navedena kažnjavanja mogu dovesti i do odbojnosti od strane ostalih vršnjaka (Maretić i Sindik, 2013.), što uvelike doprinosi težoj prilagodbi i lošijem školskom uspjehu. Djeci iz alternativne skrbi općenito izostaju pozitivni odnosi s djelatnicima stručne službe škole, učiteljima i vršnjacima (Allen i Vacca, 2010.). Pokušaj uklapanja u novi razred s nepoznatim vršnjacima za djecu iz alternativne skrbi može predstavljati veliki izvor stresa (Sullivan i sur., 2010.).

U istraživanju Emonda (2014.) djeca iz alternativne skrbi govore kako su odnosi s njihovim vršnjacima jedini iskreni. Naime, djeca smatraju da su svi odrasli, skrbnici, socijalni radnici i djelatnici škole primorani stvarati neku vrstu odnosa s njima zbog posla, dok su vršnjaci u tom smislu slobodni i na tome grade iskreniji odnos te tako imaju osjećaj pripadnosti grupi. No, s druge strane djeca iz alternativne skrbi mogu se pronaći u situaciji vršnjačkog zlostavljanja. Vršnjačko zlostavljanje je vrsta sustavnog agresivnog ponašanja od strane jednog ili grupe učenika, a ima namjeru da povrijedi ili ponizi drugog vršnjaka (Dolački i Ljubin Golub, 2015.). Sekol i Farrington (2010., prema Miranda i Rodriguez, 2023.) izvještavaju kako je u Hrvatskoj 55% djece iz alternativne skrbi u dobi od 11. do 21. godine doživjelo barem jedanput indirektnu viktimizaciju. Djeca iz alternativne skrbi za razliku od svojih vršnjaka više prijavljuju međuvršnjačko nasilje u školama, a isti mogu biti žrtve i počinitelji vršnjačkog zlostavljanja (Miranda i Rodriguez, 2023.).

Ako dalje uspoređujemo djecu iz alternativne skrbi i njihove vršnjake, djeca iz alternativne skrbi imaju više izostanaka (Altshuler, 1997.), lošije ocjene pa samim time lošiji školski uspjeh na kraju školovanja naspram svojih vršnjaka, iako imaju slične kognitivne sposobnosti. Niske ocjene su se pokazale kao najveći faktor rizika za nepovoljne ishode u budućnosti, a mladi koji su dugotrajno smješteni u skrbi imaju najveći rizik za ispadanjem iz obrazovanja (Berlin i sur., 2011.) ili stjecanjem nižeg stupnja obrazovanja naspram vršnjaka koji imaju slične kognitivne sposobnosti značajno umanjuju šanse upisa na fakultet. Loš školski uspjeh može biti prediktor razvoja kasnijih psihosocijalnih problema (Berlin i sur., 2011.), ekonomskih teškoća i korištenja psihoaktivnih tvari (Forsman i sur., 2016.).

Socijalne usluge mogu biti usmjerene na individualni savjetodavni rad i stvaranju pozitivne slike o sebi, jer veće samopoštovanje i bolje socijalne vještine djeci iz alternativne skrbi mogu biti zaštitni čimbenici u razvoju eksternaliziranog ponašanja, a samim time boljem angažmanu u školi (Mihalec-Adkins i Cooley, 2020.) i lakšem uklapanju u razred. Ukoliko mladi iz alternativne skrbi primaju socijalne usluge savjetovanja i psihosocijalne podrške na dulje

vremensko razdoblje, one mogu pomoći ublažiti probleme u ponašanju i riješiti probleme konzumiranja psihoaktivnih tvari, a uz konkretna prava na financijsku pomoć i stanovanje koja pokrivaju osnovne životne potrebe, mladi se mogu fokusirati na daljnje obrazovanje ili pripremiti za tržište rada (Barnow i sur., 2015.).

5.1 Mladi iz alternativne skrbi u visokoškolskom obrazovanju

Punoljetnost se smatra prelaskom iz adolescentne u odraslu dob, obrazovanje kao ključni korak prema uspješnom životu i samostalnosti. No, mladi iz alternativne skrbi na pragu u odraslu dob imaju druge izazove poput emocionalnih teškoća, poremećaja odnosa u obitelji, ali i nagli prekid potpore javnog sustava (Sullivan i sur., 2010.).

Nakon srednje škole maturanti odlučuju kako žele stupiti u iduće poglavlje života, neki odlaze na tržište rada, a neki se odlučuju na iduću stepenicu u obrazovanju. Mladima iz alternativne skrbi njihov odabir nije jednostavan. Planiranje budućnosti može pasti u "drugi plan" jer prvenstveno moraju riješiti stambeno pitanje. Neriješeno stambeno pitanje može dovesti do velikog rizika beskućništva, razvoja ovisnosti i lošijeg zdravstvenog ili mentalnog stanja (Živković i Rajhvajn Bulat, 2023.). Nekima od njih udomiteljske obitelji mogu pružiti smještaj ako nastave svoje obrazovanje, nekima se pruža mogućnost organiziranog stanovanja, a oni koji se odluče na subvencioniran smještaj u studentskom domu, mogu dobiti izravan upis ako imaju status osobe pod skrbništvom, ako su kao djeca bili pod skrbništvom te imaju ili su imali priznato pravo na socijalnu uslugu smještaja (Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava studenata u redovitom statusu na subvencionirano stanovanje, NN 68/23, čl. 9. st. 3.). Iako, mladima iz alternativne skrbi može stanovanje u studentskom domu predstavljati problem jer preko ljetnih mjeseci moraju iseliti iz njega pa se ponovno moraju snaći gdje će živjeti par mjeseci do početka iduće akademske godine.

Osim stambenog pitanja, mlade iz alternativne skrbi se prilikom upisa srednje škole usmjerava na strukovna zanimanja kako bi kasnije lakše došli do prve zarade (Jackson i sur., 2011., prema Sladović Franz i sur., 2017.), a mladi iz alternativne skrbi koji imaju slične ocjene kao njihovi vršnjaci vjerojatnije neće intenzivno pohađati pripreme za maturu (Blome, 1997.), što u kombinaciji ne predstavlja kvalitetnu podlogu za visokoškolsko obrazovanje.

Međutim, dio mladih se ipak odlučuje pisati državnu maturu i upisati fakultet, a pri tome im pomažu mjere javne politike poput stipendija, subvencioniranja prijevoza ili organiziranog stanovanja (Sladović Franz i sur., 2017.). Javne mjere su također važne kako bi se mladima iz alternativne skrbi pokušale izjednačiti ili donekle približiti prilike u visokom obrazovanju naspram vršnjaka bez teškoća u osiguravanju osnovnih životnih potreba. Zakon o socijalnoj

skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23) priznaje korisniku prava na uslugu smještaja ili organiziranog stanovanja naknadu za redovito studiranje u visini od 400% osnovice te na taj način može olakšati proces studiranja jer studenti imaju stabilan izvor primanja. U istraživanju Živković i Rajhvajn Bulat (2023.) potrebe mladih koji izlaze iz skrbi su potreba za povezanosti s drugima, autonomijom, stambenoj i financijskoj pomoći te formalnom podrškom. Formalna podrška se može pružiti u vidu socijalne usluge socijalnog mentorstva. Preporuča se da mladi iz alternativne skrbi primaju usluge dodatne podrške prilikom prelaska u odraslu dob i na duži vremenski period (Barnow i sur., 2015.). Socijalno mentorstvo se između ostalih može pružiti korisnicima kojima prestaje pravo smještaja ili organiziranog stanovanja te drugim osobama u riziku od socijalne isključenosti (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23, čl. 85.). Osim izvora informiranja, mentori mogu služiti kao stabilna osoba u životima mladih (Miroslavljević, 2023.) te ih usmjeriti na upisivanje željenog fakulteta, pomoći prilikom praćenja rokova prijave mature i liste fakulteta, ispunjavanja papirologije te podrške za poticanje stvaranja socijalne mreže ili kroz proces učenja. Mentorstvo je moćan odnos koji je razvojno prilagođen te se odvija na relaciji jedan na jedan, a pozitivno na društvene odnose, emocionalno blagostanje, kognitivne vještine i izgradnju identiteta (Madhavan i sur., 2022.). Preporuka je da sveučilišta prije upisa na fakultete mladima iz alternativne skrbi pruže programe informiranja te upoznavanja studenata sa smjerovima i očekivanim ishodima učenja te im tako podignu razinu samopouzdanja i samostalnosti. Programi se mogu provoditi u suradnji s ustanovama socijalne skrbi, lokalnim zajednicama ili školama (Jackson i sur., 2020.). Mali dio mladih iz alternativne skrbi je uopće zainteresirano za nastavak studija, dok drugi imaju problem s pronalaskom motivacije da se posvete svojim radnim obvezama (Madhavan i sur., 2022.). Oni mladi koji se odluče upisati fakultet imaju različite motivacije, primjerice za intrinzičnu motivaciju navode razloge poput osobne želje i zapošljavanja, a za ekstrinzičnu motivaciju promjenu mjesta stanovanja ili izlaz iz skrbi, slanje poruke odgajateljima i udomiteljima, prilike za stipendiju te podrška od strane prijatelja i stručnjaka (Sladović Franz i sur., 2017.). Tijekom studija se susreću s brojnim izazovima od kojih su neki financijski problemi pa samim time rad kako bi nadomjestili nedovoljne iznose stipendija i pokrili školarinu, teškoće sa smještajem, nedostatak podrške ili trudnoća (Sladović Franz i sur., 2017.), najčešći razlozi zašto mladi nisu uspjeli završiti fakultet su roditeljstvo te ekonomske teškoće povezane s radom. Mladi koji rade puno radno vrijeme imaju statistički najniže šanse da završe studij, naspram onih koji rade povremeno (Okpych i Courtney, 2021.). Stoga bi konkretni čimbenici zaštite mladima tijekom studiranja bili financijska i stručna pomoć, različiti izvori podrške poput privatne, volonterske ili profesionalne te pozitivan stav samih studenata

(Sladović Franz i sur., 2017.). Važno je pružiti mladima potrebnu podršku jer se završetak studija smatra jednim od postignuća ka kvalitetnijem životu.

6. Uloga stručnjaka iz sustava socijalne skrbi i sustava odgoja i obrazovanja

Za djecu iz alternativne skrbi i njihove obrazovne ishode moraju zajedno biti odgovorni sustav obrazovanja i sustav socijalne skrbi. Oni pripadaju obrazovno ranjivoj populaciji te mnogi od njih nemaju “roditeljsku zaštitu” pa je važno da sustavi međusobno razvijaju strategije za prepoznavanje i rješavanje bihevioralnih, akademskih i ostalih problema s kojima se susreće populacija djece iz alternativne skrbi (Zetlin i sur., 2004.).

Osim javnih sustava, ovdje veliku ulogu mogu imati neprofitne organizacije koje u suradnji s lokalnim zajednicama mogu djeci iz alternativne skrbi pružiti financijsku pomoć u vidu stipendija, obrazovnu pomoć kroz sustav volonterstva, pružanje podrške skrbnicima (Yin, 2024.) ili stambenu pomoć putem zakladništva. Dakle, važno je umrežiti što više dionika kako bi se djeci iz alternativne skrbi pružila potrebna pomoć i podrška. Socijalni radnici mogu poslužiti kao dobar posrednik između državnog i nedržavnog sektora. Holističkim pristupom fokus treba biti na pojedinom djetetu iz alternativne skrbi da se tako prilikom pružanja usluga otkriju djetetove ključne snage i resursi da bi se sustav mogao prilagoditi, a dijete učinkovitije postiglo pozitivne rezultate (Barnow i sur., 2015.).

Uloga socijalnih radnika može biti ključna u daljnjem razvoju djeteta nakon smještanja u oblik alternativne skrbi. Ako dijete ostaje u istoj sredini, potrebno je izraditi kvalitetan individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji. Ako dijete mijenja sredinu, a ima teškoće prilikom prilagodbe, socijalni radnici su dužni pratiti ishode djeteta i djelovati u njegovom najboljem interesu. Prema Laklija i Sladović Franz (2013.), u izradu individualnog plana skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji mogu biti uključeni članovi obitelji, djetetov skrbnik ili udomitelj, stručnjaci iz sustava socijalne skrbi, zdravstvenog sustava, ali i sustava odgoja i obrazovanja. Učitelji, rehabilitatori i odgajatelji mogu biti korisni u prepoznavanju djetetovih edukacijskih i socijalizacijskih potreba. Suradnja sa stručnjacima iz sustava odgoja i obrazovanja može socijalnim radnicima biti od velike pomoći prilikom odabira okoline. Postavljaju se pitanja može li okolina odgovoriti na djetetove obrazovne potrebe i aspiracije, potrebe u vidu dodatne podrške vezano za određene predmete, snalaženje u novoj okolini s obzirom na dosadašnja iskustva i prorađivanje traume, uključenost djeteta u izvannastavne i školske aktivnosti te dodatnu podršku udomiteljima tijekom procesa prilagodbe (Laklija i Sladović Franz, 2013.).

U savjetodavnom radu može se djetetu konkretno pomoći da razvije bolju sliku o sebi, unaprijedi socijalne vještine i eksternalizirano ponašanje. Sve to doprinosi lakšem uključivanju u obrazovanje i boljim obrazovnim ishodima (Mihalec-Adkins i Cooley, 2020.).

Kroz uslugu socijalnog mentorstva može se pružiti dodatna pomoć i podrška u informiranju za daljnje obrazovne puteve ili pristupanju tržištu rada nakon srednjoškolskog obrazovanja, na taj način mogu smanjiti općenito ispadanje iz sustava obrazovanja i nesudjelovanje na tržištu rada. Do navedenog dolazi ukoliko oba sustava prebacuju odgovornost jedno na drugo te niti jedan od njih ne prati ishode djeteta (Berlin i sur., 2011.).

Svi stručnjaci, uključujući one iz socijalne skrbi, stručnu službu škole i učitelje, svjesni su kako djeca iz alternativne skrbi nemaju iste mogućnosti u obrazovanju naspram ostale djece (Berlin i sur., 2011.). Zbog toga će se djecu iz alternativne skrbi većinom poticati da upišu strukovne programe kako bi nakon srednje škole lakše našli posao i došli do svoje prve zarade. Nemaju svi mladi tendenciju da nastave obrazovanje, ali postoje oni kojima je to želja, pa učitelji trebaju njima pružiti priliku te paziti da nemaju niža očekivanja i standarde samo zato jer se radi o djeci iz alternativne skrbi (Blome, 1997.). Učitelji trebaju skrenuti pozornost udomiteljima da prate dječje ishode učenja i provjeravaju njihove domaće zadaće. U tome ulogu mogu imati socijalni radnici koji bi trebali pratiti udomitelje, da se osim svakodnevne brige za dijete brinu i o njegovom obrazovnom postignuću.

Postoje preporuke za poboljšanje obrazovnih ishoda za djecu iz alternativne skrbi:

1. zadržavanje učenika u matičnim školama,
2. informiranje o obrazovnim pravima i mogućnostima (priprema za upisivanje fakulteta ili prijavljivanje na tržište rada),
3. međusistemska zagovaranje (pomoć mladima pri preprekama upisa ili promjene škole),
4. kvalitetni programi obrazovanja (Burrell, 2003., prema Zetlin i sur., 2004.).

Dijete može često mijenjati sredine i škole. Primjerice, ako dođe do hitne intervencije izdvajanja djeteta iz obitelji, dijete se smješta u privremeni smještaj, zatim mu se nalazi adekvatan oblik alternativne skrbi pa ponovno mijenja sredinu. Stručnjaci trebaju biti svjesni da se svakom promjenom dijete treba prilagoditi novim skrbnicima, novoj školi i novoj sredini. Kidanje starih veza privrženosti i prijateljstava miješa se s osjećajima odvajanja od obitelji, a moguće i doživljenih trauma (Blome, 1997.). Dijete u tom periodu može zanemariti školske obveze jer se nosi s daleko većim problemima. Međutim, zadržavanjem djeteta u matičnim školama, ukoliko je to moguće zbog najčešće kompleksne obiteljske situacije, škola može djetetu predstavljati stabilnu instituciju te učitelji i vršnjaci mogu biti snažan izvor podrške. Ako djeca moraju promijeniti okolinu, tada stručna služba škole ima ulogu u što "bezbolnijem"

prihvatu djeteta u novu školu, stoga oni trebaju biti u kontaktu sa socijalnim radnicima voditeljima slučaja radi izvještavanja o prilagodbi i mogućim potrebama djeteta za socijalnim uslugama.

Stručna služba škole je zadužena da stvori ugodnu atmosferu djetetu i educira vršnjake iz razreda o temi alternativne skrbi te ih na taj način potakne da se novi učenik u razredu osjeća prihvaćeno (Altshuler, 1997.). Škole trebaju razviti postupke za zaštitu djece iz alternativne skrbi. Pripadnici stručne službe, pedagozi, rehabilitatori ili psiholozi trebaju surađivati s učiteljima i educirati ih o alternativnoj skrbi, učincima koje ima na dijete i načinima poučavanja (Zetlin i Weinberg, 2004.) kako ne bi došlo do dvostrukih standarda. Sami učitelji, skrbnici i djeca smatraju da učitelji imaju niža očekivanja prema djeci s pozadinom alternativne skrbi, a s druge strane da njihove metode nisu dovoljno osjetljive za djecu koja su iskusila traumu ili imaju probleme u ponašanju. Učitelji mogu imati ulogu posrednika između djeteta i njegovih vršnjaka, tako da djetetu dodijeli kao para u školskoj klupi jednog vršnjaka s boljim školskim uspjehom (Moyer i Goldberg, 2020.). Također, učitelji i socijalni radnici trebaju poznavati aspiracije svakog djeteta te ga usmjeravati na daljnje obrazovanje ili informirati o tržištu rada. Iako u Hrvatskoj ima zanemarivo malo zaposlenih socijalnih radnika u sustavu odgoja i obrazovanja, važno je spomenuti njihovu ulogu. U trenutnom Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23), nije definirano mjesto socijalnog radnika u školi, već oni pripadaju stručnim radnicima. U članku 101. stavku 6. navodi se kako stručni radnici obavljaju neposredan odgojno-obrazovni rad s učenicima te stručno-razvojne i koordinacijske poslove. Međutim, u jednom od prijašnjih Zakona do 2008. godine, socijalni rad imao je definirano mjesto kao profesija, a oni školski socijalni radnici koji su zaposleni po starom propisu postali su sada stručni suradnici. Stari Zakon o osnovnom školstvu (NN 59/90, 27/93, 7/96, čl. 9, st. 3) navodi uloge socijalnog radnika kao stručnog suradnika u školi pa tako je isti dužan pripremati i obavljati poslove u neposrednom radu s učenicima, roditeljima i zaposlenicima, analizirati podatke o socijalnom statusu učenika, surađivati s ustanovama, obavljati poslove vezane za smještaj učenika u druge obitelji i ustanove socijalne skrbi, organizirati nabavu školskog pribora i udžbenika za socijalno ugrožene učenike, savjetovati roditelje pri ostvarivanju prava iz socijalne ili zdravstvene skrbi te voditi odgovarajuću pedagošku dokumentaciju. Tako je po starom Zakonu bilo definirano mjesto školskog socijalnog radnika. No, sada s pojavom novih društvenih rizika otvara se mogućnost za puno više obveza koje školski socijalni radnik može imati, a to su poduka djece o posljedicama konzumiranja psihoaktivnih tvari ili nezaštićenog spolnog odnosa, problemi

vršnjačkog nasilja u ustanovi i izvan nje u vidu cyberbullinga, društveno neprihvatljivo ponašanje učenika poput uništavanja školske imovine ili prekomjerno izostajanje s nastave. Naposljetku, školski socijalni radnici uz socijalne radnike iz sustava socijalne skrbi i stručnu službu škole, mogu sudjelovati u procesu obrade djece iz alternativne skrbi kada se određuje treba li dijete posebnu vrstu obrazovanja ili može sudjelovati u redovnim programima, pratiti djetetov napredak kroz školsku godinu i intervenirati u slučaju lošijeg školskog uspjeha ili vratiti dijete u redovni program ukoliko se utvrdi da može bez problema svladati gradivo. Važno je uspostaviti koordinaciju između sustava socijalne skrbi i sustava odgoja i obrazovanja kako bi se djeca pratila kvalitetno, a školski socijalni radnici mogu biti idealno rješenje, ali javna politika nema sluha za iste.

Javna politika ima ulogu provođenja kvalitetnih programa obrazovanja, ali i mogućnosti organiziranja istih za djecu iz alternativne skrbi putem škola ili institucija gdje su djeca na smještaju. Osim kvalitetnih programa obrazovanja, javna politika se treba pobrinuti da mladi iz alternativne skrbi nakon navršениh 18. godina ne odlaze iz sustava, već im svima treba pružiti priliku organiziranog stanovanja ili produženog udomiteljstva, kako bi mogli nastaviti primati potpore i time im značajno povećati šanse nastavka obrazovanja (Courtney i Hook, 2017.). Darmody i sur. (2013.) govore kako većina istraživanja šalje ključnu poruku da postoji potreba za suradnjom između sustava obrazovanja i sustava socijalne skrbi. Suradnja se može unaprijediti izradom materijala od strane socijalnih radnika za učitelje i djelatnike stručne službe škole koji će sadržavati preporuke i savjete kako postupati s djecom iz alternativne skrbi. Kako bi se svako dijete uspješno uklopilo zbog drugačijih razvojnih potreba, potrebno je izraditi materijale za svaku razinu obrazovanja, predškolski odgoj i obrazovanje te osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje.

7. Zaključak

Obrazovanje predstavlja jednu od ključnih sastavnica prema kvalitetnijem i uspješnijem životu. Danas svako dijete ima pravo na obrazovanje, a zakonodavstvo se ranjivim skupinama trudi omogućiti lakši prolazak kroz obrazovni sustav putem različitih prava te usluga pomoći i podrške. Djeca iz alternativne skrbi su prepoznata ranjiva populacija u sustavu socijalne skrbi. No, ne govori se mnogo o položaju djece iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja. Počevši od ranog i predškolskog sustava i obrazovanja, djeca iz alternativne skrbi najčešće nisu uključena u isti ili se uključuju jako kasno što ostavlja posljedice na vještine čitanja i pisanja. Kašnjenje u različitim vještinama koje se usvajaju u predškoli može ostaviti posljedice na

uspjeh na početku osnovnoškolskog obrazovanja, ali još veća posljedica je razvoj teškoća u učenju. Teškoće u učenju mogu se javiti zbog niza potencijalnih drugih poteškoća. Emocionalni problemi zbog narušenih odnosa u primarnoj obitelji, učestale promjene smještaja ili odgojno-obrazovnih ustanova, veliki broj izostanaka s nastave, introvertiranost, problem stvaranja pozitivnih odnosa s vršnjacima, rizik od vršnjačkog zlostavljanja, razvoj problema u ponašanju, nedovoljna educiranost učitelja za rad s djecom iz alternativne skrbi, nesudjelovanje skrbnika u praćanju djetetovih obrazovnih postignuća i nesuradnja sustava socijalne skrbi i sustava odgoja i obrazovanja, sve nabrojano ugrožava položaj djece iz alternativne skrbi u sustavu odgoja i obrazovanja. U najugroženijem položaju su mladi iz alternativne skrbi koji se nalaze u visokoškolskom obrazovanju. Osim akademskih obveza, oni moraju brinuti o osnovnim životnim potrebama i stambenom pitanju.

Sustav socijalne skrbi i sustav odgoja i obrazovanja dužni su međusobno surađivati na praćenju djetetovih ishoda. Sustav socijalne skrbi može pružiti djetetu prava na financijsku pomoć te usluge pomoći i podrške poput individualnog savjetovanja, smještaja ili socijalnog mentorstva. Mentori mogu imati veliku ulogu kod djece u institucionalnom obliku smještaja. Također, učitelji i stručna služba škole trebaju pratiti djetetov napredak. Veliki broj stručnjaka iz sustava odgoja i obrazovanja nije educiran za rad s djecom iz alternativne skrbi niti se znaju nositi s problemima u ponašanju. Navedeno se treba popraviti suradnjom sa socijalnim radnicima ili zapošljavanjem socijalnih radnika u školama te izradom jedinstvenih materijala koji sadrže preporuke i savjete za odgojno-obrazovne načine neposrednog rada s djecom iz alternativne skrbi.

Literatura

1. Allen, B., & Vacca, J. S. (2010). Frequent moving has a negative affect on the school achievement of foster children makes the case for reform. *Children and Youth Services Review, 32*(6), 829-832.
2. Altshuler, S. J. (1997). A reveille for school social workers: Children in foster care need our help!. *Children & Schools, 19*(2), 121.
3. Arshad, M., Khalid, A., & Hassan, S. M. (2020). Scope of Social Work Practice in Childcare Social Welfare Institutions: Policies, Practices and Problems. *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies, 6*(2), 949-957.
4. Baketa, N., Baranović, B., Bouillet, D., Brajković, S., Farnell, T., Lakatoš, M., & Žiljak, T. (2022). Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja. Zagreb: *Institut za razvoj obrazovanja*.
5. Barnow, B. S., Buck, A., O'Brien, K., Pecora, P., Ellis, M. L., & Steiner, E. (2015). Effective services for improving education and employment outcomes for children and alumni of foster care service: Correlates and educational and employment outcomes. *Child & Family Social Work, 20*(2), 159-170.
6. Bartoluci, M. (2015). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 47*(95), 53-72.
7. Berlin, M., Vinnerljung, B., & Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review, 33*(12), 2489-2497.
8. Bežovan, G., Puljiz, V., Šućur, Z., Babić, Z., Dobrotić, I., Matković, T., & Zrinščak, S. (2019). *Socijalna politika Hrvatske, 2. izdanje*.
9. Blome, W. W. (1997). What happens to foster kids: Educational experiences of a random sample of foster care youth and a matched group of non-foster care youth. *Child and Adolescent Social Work Journal, 14*(1), 41-53.
10. Bouillet, D., & Brajković, S. (2023). Iskustva odgojitelja i učitelja u prevenciji obrazovnih nejednakosti u hrvatskom ranom i predškolskom te osnovnoškolskom obrazovanju. *Revija za sociologiju, 53*(3), 331-363.
11. Courtney, M. E., & Hook, J. L. (2017). The potential educational benefits of extending foster care to young adults: Findings from a natural experiment. *Children and youth services review, 72*, 124-132.

12. Darmody, M., McMahon, L., & Banks, J. (2013). Education of children in care in Ireland: an exploratory study.
13. Dolački, N., & Ljubin Golub, T. (2015). Prepoznavanje i reagiranje budućih učitelja razredne nastave na vršnjačko zlostavljanje. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 156(1-2), 25-46.
14. Emond, R. (2014). Longing to belong: children in residential care and their experiences of peer relationships at school and in the children's home. *Child & Family Social Work*, 19(2), 194-202.
15. Fisher, G., & Cummings, R. (2008). Djeca s poteškoćama u učenju. Zagreb: *Veble commerce*.
16. Font, S. A., & Kim, H. W. (2022). Sibling separation and placement instability for children in foster care. *Child maltreatment*, 27(4), 583-595.
17. Forsman, H., Brännström, L., Vinnerljung, B., & Hjern, A. (2016). Does poor school performance cause later psychosocial problems among children in foster care? Evidence from national longitudinal registry data. *Child abuse & neglect*, 57, 61-71.
18. Horvat, G. (ur.), (2010). Smjernice za alternativnu skrb o djeci. Zagreb: Ured UNICEFa za Hrvatsku i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi RH.
19. Jackson, M. S., Colvin, A. D., Bullock, A. N., & Dozier, K. (2020). Building university/community partnerships: A pre-college program for foster youth. *Journal of Community Engagement and Scholarship*, 12(2), 44-54.
20. Laklija, M., & Sladović Franz, B. (2013). Individualni plan skrbi za dijete u udomiteljskoj obitelji. Zagreb: *Sirius - Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje*.
21. Lenček, M., Blaži, D., & Ivšac, J. (2007). Specifične teškoće učenja: osvrt na probleme u jeziku, čitanju i pisanju. *Magistra Iadertina*, 2(1), 107-121.
22. Lipscomb, S. T., & Pears, K. C. (2011). Patterns and predictors of early care and education for children in foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2303-2311.
23. Madhavan, L., Modi, K., Chatterjee, S., Goel, R., Agarwal, S., Upreti, A., ... & Sharma, M. (2022). The role of long-term mentoring in alternative child care settings. *Child Abuse & Neglect*, 130, 105298.
24. Maretić, E., & Sindik, J. (2013). Agresivno ponašanje, zaštitni čimbenici i školsko postignuće učenika izvan i unutar sustava institucionalne skrbi. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(1).

25. Mihalec-Adkins, B. P., & Cooley, M. E. (2020). Examining individual-level academic risk and protective factors for foster youth: School engagement, behaviors, self-esteem, and social skills. *Child & Family Social Work, 25*(2), 256-266.
26. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2024). *Deinstitucionalizacija i transformacija domova za djecu i mlade*. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/istaknute-teme/obitelj-i-socijalna-politika/obitelj-12037/djeca-i-obitelj-12048/deinstitucionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade-12058/12058>.
27. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2024). *Odgoj i obrazovanje*. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih: <https://mzom.gov.hr/odgoj-i-obrazovanje/109>.
28. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2018). *Planiranje rada s učenicima s teškoćama u razvoju*. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Planiranje%20rada%20s%20u%C4%8Denicima%20s%20te%C5%A1ko%C4%87ama%20u%20razvoju,%200puta.pdf>.
29. Miranda, A., & Rodriguez, M. C. (2023). Are bullying experiences and developmental assets associated with education outcomes for youth in foster care?. *Children and Youth Services Review, 155*, 107160.
30. Miroslavljević, A. (2023). Uloga mentora u procesu izlaska mladih iz alternativne skrbi. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju, 31*(1), 32-54.
31. Moyer, A. M., & Goldberg, A. E. (2020). Foster youth's educational challenges and supports: Perspectives of teachers, foster parents, and former foster youth. *Child and Adolescent Social Work Journal, 37*(2), 123-136.
32. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, 49/2023, 156/2023.
33. Okpych, N. J., & Courtney, M. E. (2021). Barriers to degree completion for college students with foster care histories: Results from a 10-year longitudinal study. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice, 23*(1), 28-54.
34. Pastuović, N. (2012). *Obrazovanje i razvoj: kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje* (Br. 30). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

35. Pravilnik o mjerilima za pružanje socijalnih usluga. *Narodne Novine*, br. 110/2022.
36. Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava studenata u redovitom statusu na subvencionirano stanovanje. *Narodne novine*, br. 68/2023.
37. Pravobranitelj za djecu (2023). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu u 2023. godini* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Pravobranitelja za djecu: <https://dijete.hr/hr/izvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-djecu-u-2023-godini/>
38. Rakić, V., & Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 19(4-5), 771-795.
39. Rosić, V. (2001). *Domski odgoj*. Rijeka: Grafrade.
40. Scherr, T. G. (2007). Educational experiences of children in foster care: Meta-analyses of special education, retention and discipline rates. *School Psychology International*, 28(4), 419-436.
41. Sladović Franz, B. (2003). Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
42. Sladović Franz, B. (ur.) (2015). Posvojenje (ni) je alternativna skrb. *Kako smo postali obitelj. Posvojenje - dio moje priče* (21-32). Zagreb: "Na drugi način".
43. Sladović Franz, B., Branica, V., & Urbanc, K. (2017). Izazovi studiranja mladih odraslih u alternativnoj skrbi u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(3), 479-507.
44. Sullivan, M. J., Jones, L., & Mathiesen, S. (2010). School change, academic progress, and behavior problems in a sample of foster youth. *Children and Youth Services Review*, 32(2), 164-170.
45. Tustonja, M., Stanić, D., & Čuljak, A. (2021). Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 16(26), 199-221.
46. Ustav Republike Hrvatske. *Narodne novine*, br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 133/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014.
47. Vacca, J. S. (2008). Breaking the cycle of academic failure for foster children—What can the schools do to help?. *Children and Youth Services Review*, 30(9), 1081-1087.
48. Vejmelka, L., & Sabolić, T. (2015). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23(1), 72-98.
49. Visković, I., Marušić, A., & Topić, J. (2023). Djeca u riziku socijalne isključenosti u ranom i predškolskom odgojno-obrazovnom sustavu. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 72(2), 174-190.

50. Yin, S. (2024). Exploring alternative care options for children in China: recent developments and challenges. *Journal of Public Child Welfare*, 1–25.
51. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine*, br. 87/2008, 86/2009, 92/2010, 105/2010, 90/2011, 5/2012, 16/2012, 86/2012, 126/2012, 94/2013, 152/2014, 07/2017, 68/2018, 98/2019, 64/2020, 151/2022, 155/2023, 156/2023.
52. Zakon o osnovnom školstvu. *Narodne Novine*, br. 59/1990, 27/1993, 7/1996.
53. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. *Narodne novine*, br. 10/1997, 107/2007, 94/2013, 98/2019, 57/2022, 101/2023.
54. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022, 46/2022, 119/2022, 71/2023, 156/2023.
55. Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, br. 115/2018, 18/2022.
56. Zetlin, A., & Weinberg, L. (2004). Understanding the plight of foster youth and improving their educational opportunities. *Child Abuse & Neglect*, 28(9), 917-923.
57. Zetlin, A., Weinberg, L., & Kimm, C. (2004). Improving education outcomes for children in foster care: Intervention by an education liaison. *Journal of Education for Students placed at Risk*, 9(4), 421-429.
58. Zima, B. T., Bussing, R., Freeman, S., Yang, X., Belin, T. R., & Forness, S. R. (2000). Behavior problems, academic skill delays and school failure among school-aged children in foster care: Their relationship to placement characteristics. *Journal of child and family studies*, 9, 87-103.
59. Zorc, C. S., O'Reilly, A. L., Matone, M., Long, J., Watts, C. L., & Rubin, D. (2013). The relationship of placement experience to school absenteeism and changing schools in young, school-aged children in foster care. *Children and youth services review*, 35(5), 826-833.
60. Živković, L., & Rajhvajn Bulat, L. (2023). Potrebe i strategije suočavanja mladih koji su izašli iz alternativne skrbi. *Kriminologija & Socijalna Integracija*, 31(1), 3.